

Butlletes, fulls solts i altres menuderies: la contribució de la impremta al funcionament de la societat catalana moderna

Xevi Camprubí

Investigador independent

camprubi@periodistes.org

Rebut: abril de 2016
Aceptat: febrer de 2017

Resum

La transmissió d'idees i de coneixements a través del llibre no va ser la principal aportació de la impremta. Aquest treball pretén mostrar que la contribució més significativa de l'ús de la tipografia al desenvolupament de la societat moderna foren unes obres menors —conegudes com a menuderies— que van agilitzar el funcionament de l'administració i de les institucions, alhora que van facilitar la circulació de la informació i la governabilitat. L'estudi del cas català permet constatar que el consum de menuderies es va estendre pràcticament a tots els àmbits: polític, judicial, econòmic, militar, sanitari i eclesial.

Paraules clau: impremta; menuderies; administració; informació; Catalunya

Resumen. *Boletas, hojas sueltas y otras menudencias: la contribución de la imprenta al funcionamiento de la sociedad catalana moderna*

La transmisión de ideas y de conocimientos a través del libro no fue la principal aportación de la imprenta. Este trabajo pretende mostrar que la contribución más significativa del uso de la tipografía al desarrollo de la sociedad moderna fueron unas obras menores —conocidas como menudencias— que agilizaron el funcionamiento de la administración y de las instituciones, a la vez que facilitaron la circulación de la información y la gobernabilidad. El estudio del caso catalán permite constatar que el consumo de menudencias se extendió prácticamente en todos los ámbitos: político, judicial, económico, militar, sanitario y religioso.

Palabras clave: imprenta; menudencias; administración; información; Cataluña

Abstract. *Billets, broadsheets and other ephemera: The contribution of the printing press to the development of early modern Catalan society*

The transmission of ideas and knowledge through books was not the main achievement of the printing press. This work aims to show that the most significant contribution of the use of typography to the development of early modern society were some short, ephemeral papers that aided the work of the administration and political institutions, in addition to facilitating the circulation of information and governability. The study of the Catalan case shows that these ephemera were used at almost every level, including the political, judicial, economic, military, public health and religious spheres.

Keywords: printing press; ephemera; administration; information; Catalonia

Sumari

Un estalvi de temps i diners	Les butlletes a l'Església
Avantatges per al comerç	Impremta i comunicació
Vetllar per la sanitat	Conclusions
La contribució a la defensa	Referències bibliogràfiques
Justícia i ordre públic	

D'uns anys ençà s'ha incrementat notablement l'interès de la historiografia per l'estudi dels anomenats impresos efímers, com eren, per exemple, els fulls solts o els cartells. La poca extensió d'aquests papers volanders, coneguts al seu moment com a «remiendos» o «menuderías», és la causa principal per la qual se n'han conservat relativament pocs. Jordi Rubió en va intuir la importància i va apuntar que els impresos de «remenderia» degueren ser molt nombrosos ja des de la introducció de la impremta a Catalunya: «Tant l'administració religiosa i civil com la vida comercial devia consumir els impresos d'aquesta mena en grans quantitats» (Rubio, 1993: 146).¹

En general, els historiadors estan d'acord a assenyalar que un dels grans problemes que va haver d'afrontar la indústria tipogràfica dels regnes hispànics peninsulars fou la manca de capital. La debilitat financera va limitar la capacitat productiva dels tallers, de manera que, per editar obres d'una certa importància, als impressors els calia repartir-se el treball entre uns quants tallers (Moll, 1981: 79) o bé optar per la formació de societats amb l'objectiu de compartir les elevades despeses de producció (Camprubí, 2104a: 427). A l'entrebanc que això va suposar per al desenvolupament del sector, cal afegir-hi també la competència que representava la importació de llibres, l'existència de monopolis i de privilegis, així com també les traves burocràtiques derivades de la censura i d'una legislació més aviat restrictiva (Burgos Rincón, 1995: 233). Segons aquesta visió, la poca capacitat financera va obligar les impremtes a sobreviure basant-se en el curt termini, és a dir, a través de la impressió d'obres de poca extensió, que requerien una mínima inversió i que aportaven ingressos de forma gairebé immediata. És per aquesta raó, com apunta Don William Cruickshank (1978: 815), que fins i tot durant l'anomenat Segle d'Or de les lletres hispàniques les impremtes van augmentar en quantitat però no en dimensió.

La idea que les menuderías asseguraven la subsistència dels tallers en els moments en què no hi havia llibres per editar fou defensada també per Jordi Rubió: «Per a ocupar els obrers en temporades de poca oferta de treballs més importants existien les estampacions volanderes, al marge dels encàrrecs editorials, consistents principalment en llibres de fàcil venda i de constant demanda; en

1. Entre els treballs que en els darrers anys han tractat el fenomen dels *ephemera* cal esmentar: Salzberg (2014), Pedraza (2014), Raven (2014), Rueda (2104) i Castro (2015).

segon lloc, els impresos de tipus utilitari, dels quals a penes cap no s'ha salvat, del tipus del que avui anomenem remenderia» (Rubió, 1993: 145). Però, si els impresos als quals es referia Rubió eren utilitaris i de constant demanda, no deu voler dir això que, en realitat, aquesta era l'ocupació principal de les impremtes? D'acord amb aquesta idea, l'existència d'un gran nombre de petits tallers no seria la conseqüència de la poca capacitat financera sinó més aviat fruit de la mateixa demanda. De fet, un ampli sector social —format pels representants de les institucions, principalment polítiques i religioses, però també per persones amb un cert nivell econòmic— va trobar en la tipografia un recurs tecnològic que els permetia satisfer la necessitat de reproduir documents en gran quantitat, i fer-ho, a més, de manera més ràpida i, sobretot, més econòmica. Només l'existència d'aquesta demanda explica per què, al tombant del segle XVII, en una ciutat petita com Barcelona, que amb prou feines arribava als 40.000 habitants, hi podia haver dotze impremtes funcionant al mateix temps.²

Una anàlisi de la producció sortida de les impremtes de Barcelona entre mitjan segle XVII i el primer quart del XVIII, fet a partir del Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes (CCUC) i del Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico Español (CCPB), mostra que els plec solts constitueixen el 57% del fons conservat, mentre que els opuscles ocupen el 25% i els llibres el 18% restant. Un càlcul més precís, fet a partir de la comptabilitat que el llibreter Joan Piferrer va portar durant els anys que va administrar la impremta de la vídua de Josep Llopis, indica que entre 1699 i 1704 la producció de fulls solts en aquest taller fou del 74,5%, la d'opuscles del 16,1% i la de llibres del 9,3%; uns percentatges que mostren clarament la importància de les menuderies per a la indústria editorial (Camprubí, 2014a: 85 i 470).

Al problema que suposa el caràcter efímer dels fulls solts, cal afegir-hi també que una gran part dels que s'han conservat no apareix en els repertoris d'impresos o en els catàlegs del patrimoni bibliogràfic, de manera que es fa difícil detectar-los. Sortosament, sovint n'apareixen d'inserits dins de manuals notariaus, llibres de comptes, dietaris o altra documentació semblant. L'objectiu d'aquest article és, prenent el cas de la Catalunya dels segles XVI al XVIII, presentar una varietat d'aquests impresos, pràcticament desconeguts, a través dels quals es constata la gran aportació que la impremta va fer al funcionament de la societat. Aquesta contribució fou possible gràcies al fet que els tallers dels impressors es convertiren en uns extraordinaris instruments de fabricació de paper imprès a gran escala, amb una capacitat productiva que els situava a l'alçada d'activitats més pròpies de l'era industrial.

Un estalvi de temps i diners

Els avantatges que havia d'aportar la invenció de la tipografia foren detectats no gaires anys després de l'arribada de la impremta a Catalunya. El capítol de la

2. Sobre el funcionament de la impremta a la Barcelona dels segles XVII i XVIII, vegeu: Camprubí (2014a).

catedral de Vic en fou molt conscient ja l'any 1485, quan va decidir no admetre els llibres manuscrits com a aval; un objecte que fins aleshores havia gaudit d'un gran valor material, fins i tot com a moneda de canvi. El motiu esgrimit pels canonges era que «havien sortit uns artificis pèrits en l'art d'imprimir lletres que ab formes metàliques omplien trescentes o més fulles de pergamí» (González Sugrañes, 1918: 3).

Els beneficis que va comportar la utilització de la impremta, sobretot pel que respecta a l'estalvi de temps i de diners, són indubtables. L'any 1629, per exemple, el Consell de Cent va encarregar a Pere Lacavalleria la impressió de les noves ordinacions de l'Estudi General de Barcelona per tal de donar-ne una còpia a cada un dels jurats. D'aquest document de 180 pàgines, l'impressor en va fer una «jornada», és a dir, 1.250 exemplars, pels quals va cobrar del govern municipal la quantitat de 191 lliures, 4 sous y 8 diners, o sigui, aproximadament tres sous per exemplar. A més, els consellers van pagar 10 lliures i 12 sous a l'escrivent Joan de Landa, «per haver copiades las sobreditas ordinacions del studi y posadas en bell ans de estampar». La còpia manuscrita, per tant, va costar setanta vegades més que un sol exemplar imprès.³

Un cas similar es troba en el pagament de 25 lliures que la Diputació del General va fer l'any 1687 a l'impressor Rafael Figueró per cent exemplars d'un memorial relacionat amb el funcionament de la visita. Joan Berenguer, assessor dels diputats, va cobrar 22 lliures per una còpia manuscrita d'aquest memorial, que ocupava 44 pàgines, mentre que un escriptent en va rebre 11 per la feina de dictar-li el text. Com es pot veure, una sola còpia manuscrita va costar a la Generalitat vuit lliures més que cent exemplars impresos.⁴

L'any 1721 el marquès de Castel Rodrigo, capità general de Catalunya, va amonestar el corregidor de Girona, el baró d'Huart, perquè havia fet imprimir passaports en aquella ciutat sense l'autorització expressa de la Reial Audiència, tal com requeria la legislació borbònica. El corregidor es va justificar tot assegurant que «siendo tan repetidos los passaportes y órdenes en essa frontera, se havia valido de la imprenta, pues si se huviessen de escribir necessitaria de diez emanuenses [copistes], por tener quinientas villas y lugares a su mando». L'argument fou tan lògic i convincent que, finalment, Huart va rebre una autorització reial per fer imprimir els passaports a Girona sense haver de sol·licitar permís al capità general.⁵

3. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB). Registre de deliberacions, 1630, 1B.II.139 (53CC), f. 18v i 23v, 18 i 24 de desembre de 1629. *Ordinacions e nou redrés fet per restauració, reformatió e reparació de la Universitat del Studi General de la ciutat de Barcelona en lo any MDCXXIX*. Biblioteca de Catalunya (BC), F. Bon 262.
4. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Generalitat, sèrie G, 6-19, dietari de la visita del General de Catalunya, trienni 1683, f. 174 i 215, gener-juny de 1687. Es tracta del memorial titulat *Justificació de la pretenció del Molt Illustre consistori de la Visita, en la assistència que demana al Excelentíssim senyor Llochtinent General y Real Audiència, per la execució, y compliment de les operacions y diligències concernents a la Visita y bona administració de justícia, segons lo capítol I de las Corts del any 1599*. Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona (ICAB), 42/9.
5. ACA. Reial Audiència, registres, 366, Libros de villetes remitidos por su Excelencia a la Real Audiencia, 1721-1723, f. 4-4v.

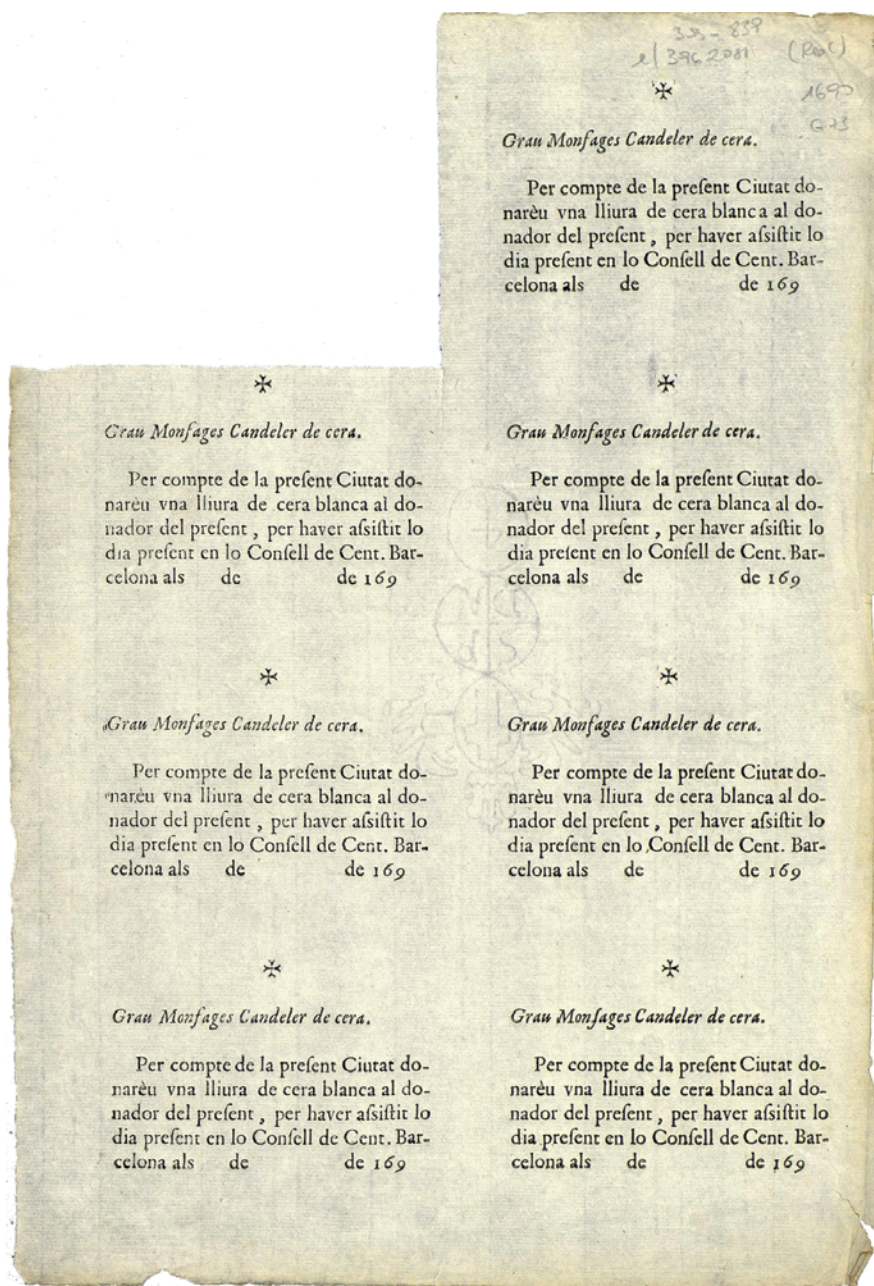
Així mateix, la impremta va permetre estalviar temps i diners als particulars. L'any 1709, la priora del convent de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona va encarregar un memorial de defensa a un advocat en el marc d'una causa judicial que mantenia contra el noble Miquel de Clariana, comte de Múnter. El convent va pagar 7 lliures i 4 sous a l'escrivent que es va ocupar de «la còpia feta del borró de dit memorial per donar a la impremta», mentre que Jaume Surià, l'impressor, va rebre 78 lliures i 16 sous pel treball de fer-ne cent exemplars. Aquesta vegada, una còpia manuscrita va tenir un cost deu vegades superior al d'una d'impresa.⁶

Entre les menuderies que van contribuir al funcionament de la societat cal destacar les anomenades «butlletes», conegudes també a l'època com a «bitllets» o, en alguns casos, com a «albarans». Es tractava d'uns petits formularis que contenien un text imprès i un o diversos espais en blanc, destinats a afegir-hi, per exemple, un nom, una data o una quantitat de diner. En un sol full d'estampa —equivalent al gran foli—, s'hi podia encabir diverses vegades el text d'una butlleta, tantes com la seva extensió ho permetia, de manera que en poques hores una impremta en podia fer uns quants milers.⁷

La butlleta impresa fou un instrument utilitzat per la majoria de les institucions amb l'objectiu d'agilitzar els tràmits burocràtics. El Consell de Cent, per exemple, acostumava a convocar els 144 jurats que conformaven l'assemblea fent-los arribar una butlleta en la qual, de forma manuscrita, s'hi escrivia el dia i l'hora en què tindria lloc la sessió. Regularment, «l'estamper de la Ciutat» s'encarregava de proveir de noves butlletes el Consell quan aquestes s'exhaurien. L'any 1666, el municipi va pagar quatre lliures a la impremta Mathevat «per una rayma de bulletas per convidar les personas de Consell de Cent, que se estamparen per no haver-n'hi». Amb les sessions del Consell ordinari de 36 o trenenari succeïa exactament el mateix. El 1668, el regent dels comptes va pagar set lliures a Caterina Mathevat, la propietària del taller, per «dos raymes de paper per a convidar a trenenari, conforme se acostuma, per ser acabats los que eren fets».⁸

El govern municipal solia retribuir amb una lliura de cera els membres del Consell de Cent cada vegada que assistien a una sessió plenària. Es tractava d'una compensació pel temps que hi dedicaven, però també un recurs que, per la via de l'incentiu, perseguia reduir l'absentisme. Els assistents rebien una butlleta on constava el dia que s'havia celebrat el ple, amb la qual podien anar a casa del candeler a buscar la cera que els corresponia (imatge 1). L'any 1700, la impremta Cormellas va cobrar 33 lliures «per 5 resmas de paper floret de Gènova entregadas ab diferents vegadas de bitllets de la lliura de cera per donar als senyors del Concell de Cent». El text cabia fins a setze vegades en un full d'estampa, de manera que, considerant que una raima conté cinc-cents fulls, en aquella ocasió

6. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Josep Güell, esborrany de 1710, 811/38, s. f., 27 de maig de 1709.
7. La productivitat establerta a les imprentes de Barcelona era de 1.250 fulls d'estampa al dia, per les dues cares, a un ritme aproximat d'uns 125 per hora. Camprubí (2014a, 455-457).
8. AHCB. Consell de Cent, memorial de comptes, 1666-1667, 1B-XII-26, s. f., 11 d'octubre de 1666; i *ibídem*, 1668-1669, 1B-XII-27, s. f., 16 d'abril de 1668.

Imatge 1. Universitat Pompeu Fabra (UPF). CZX1690z.G73.

la impremta va arribar a subministrar un total de quaranta mil butlletes als consellers. No cal dir que, si s'haguessin hagut de fer a mà, un escriptor a temps complet hauria trigat mesos a redactar-les.⁹

De la mateixa manera, el Consell de Cent se servia de la impremta per donar a conèixer la reglamentació municipal als jurats, assessors i oficials que treballaven a la casa de la Ciutat. Cada any, en la primera assemblea plenària celebrada després de Sant Andreu —dia en què tenia lloc l'elecció de jurats—, es repartien les ordinations o redrés entre els nous membres. Com que la meitat del Consell de Cent es renovava anualment, tot sovint la impremta rebia l'encàrrec de reimprimir-les. Així, hi ha constància que l'any 1671 l'impressor Jacint Andreu va fer 250 còpies d'aquest document de vuit pàgines, mentre que el 1676 se'n van fer 500 més a la impremta Cormellas. Tres anys després, el Consell de Cent va pagar 12 lliures i 10 sous a Teresa Cormellas, propietària d'aquest taller, per una altra impressió del redrés, «lo qual se acostuma donar al savi Consell de Cent lo primer consell que se té cada any després de Sant Andreu, y del dit se'n feren sinch centas còpias».¹⁰

El Braç Militar, d'altra banda, també acostumava a convocar els nobles a través de les «butlletes per convidar». El 1684, el clavari del Braç Militar va fer un pagament d'una lliura i 16 setze sous a Rafael Figueró per «set mans de paper ha estampadas per convidar a Bras». En funció de l'extensió del text, de set mans de paper, en sortien aproximadament dues mil butlletes. L'any següent, l'impressor va rebre quatre lliures més, «per vint mans ha estampadas per convidar a Bras», o sigui, unes altres sis mil butlletes.¹¹

Les butlletes eren molt útils quan se celebraven actes importants. El novembre de 1705, el Braç Militar va repartir un imprès entre els cavallers per convocar-los a l'acte de jurament de les constitucions per part del rei Carles III, que va tenir lloc al Palau Reial de Barcelona (imatge 2). De nou, el 1708, coincidint amb l'arribada a Catalunya d'Elisabet Cristina de Brunsvic, esposa de Carles III, el Braç Militar va encarregar a Rafael Figueró la impressió de 400 butlletes per convidar els cavallers a anar a rebre la reina a Sant Andreu de Palomar (imatge 3).¹²

Avantatges per al comerç

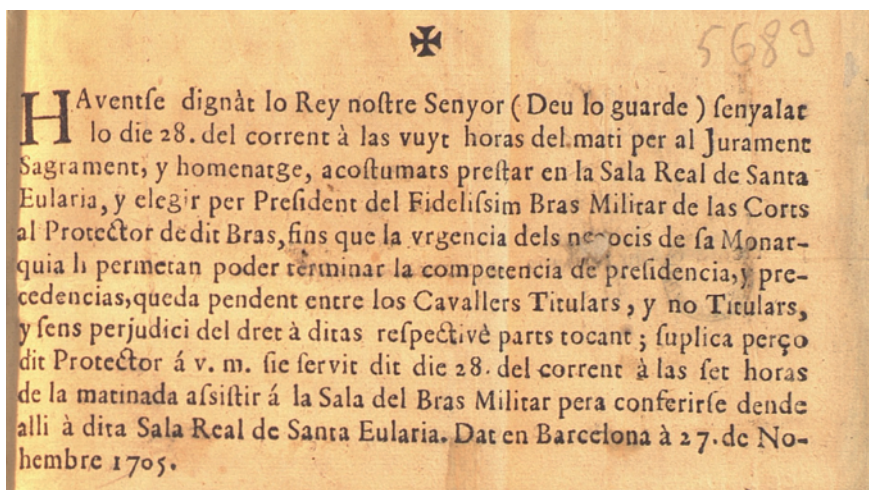
La Diputació del General se servia de les butlletes, entre altres coses, per evitar el frau en el cobrament de la bolla. El 1678, el tragner Marc Barfull va rebre una butlleta, o «albarà de guia», per poder portar un carregament de tela d'estamena i de cordellats des de Taradell fins a Blanes, amb l'obligació de declarar-lo als taulers d'aquesta vila (imatge 4). Periòdicament, l'albaraner del General s'encar-

9. AHC. Consellers, documentació diversa procedent de clavaria, 1360-1701, 1C-IV-8, s. f., 30 de desembre de 1700.

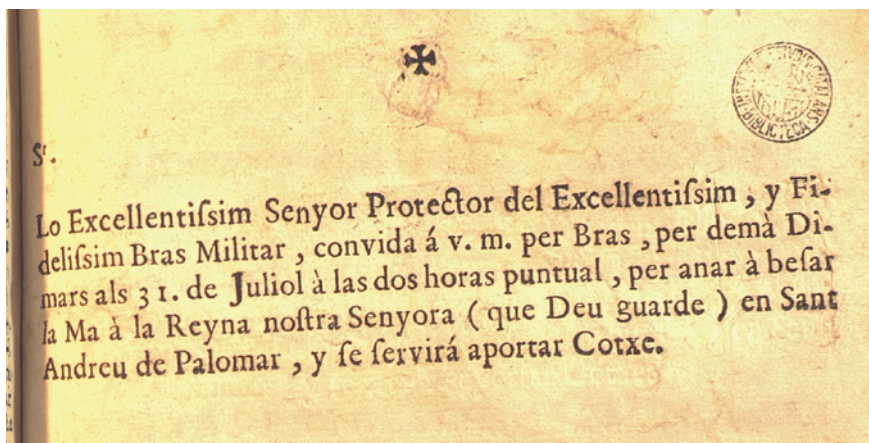
10. AHC. Consell de Cent, memorial de comptes, 1670-1671, 1B-XII-28, s. f., 10 d'octubre de 1671; *ibídem*, 1676-1677, 1B-XII-30, s. f., 26 d'agost de 1676; *ibídem*, 1678, 1B-XII-31, s. f., 5 de juliol de 1679. Vegeu, per exemple, les ordinations impreses per Jacint Andreu l'any 1671: *Redrés y ordinations novament fetes per lo savi Consell de Cent...*, ICAB, 558/4.

11. ACA. Generalitat, sèrie G, 69/4, dietari de deliberacions del Braç Militar, 1683-1693, f. 267 i 362.

12. ACA. Generalitat, sèrie G, 69/8, dietari de deliberacions del Braç Militar, 1707-1711, f. 873v.

Imatge 2. BC. F. Bon. 5683.

Imatge 3. BC. F. Bon. 5762.

regava de fer imprimir les butlletes i d'enviar-les als taulers d'arreu del Principat. Només pel que fa al trienni de 1683, els diputats van ordenar pagaments a Ignasi Juliol, l'albaraner, per diversos «albarans de guia estampats, que ha donat als sobrecullidors del General de les parts de ponent i llevant». En concret, durant aquells tres anys, Juliol va fer imprimir, com a mínim, 5 raimes i 23 mans d'albarans, cosa que representava, aproximadament, un total de 12.300 butlletes.¹³

13. ACA. Generalitat, sèrie general (N), 237, deliberacions del consistori, trienni 1683-1686, part 2, f. 261; *ibidem*, 238, part 3, f. 435v; i *ibidem*, 239, part 4, f. 564v.

Imatge 4. UPF. ZX1683.M65.

Una inspecció ordenada per la Generalitat el 1681 mostra que els únics albarans de guia vàlids eren els impresos. El desembre d'aquell any, els diputats van enviar un notari a les viles de Sant Hipòlit, Tona i Taradell, a la comarca d'Osona, per decomissar els llibres dels taulers, amb la instrucció que «en cas que per lo camí trobassen algun aportàs roba de bolla sens aportar de tota ella albarà de guia o de paga (los quals han de ser estampats y lo de guia firmat per lo dr. Ignasi Julliol) podrà fer apprehenció dellas».¹⁴

Igualment, l'any 1706, el diputat local de Montblanc va informar la Generalitat que havia decomissat un carregament d'oli a dos traginers, «per no aportar albarà de guia, si sols llicència de paraula del tauler de Móra, per no tenir aquest albarans estampats». El diputat local assegurava en la carta que, per evitar que el problema es tornés a repetir, havia donat les ordres necessàries «peraquè no hi aje falta de albarans en las taulas».¹⁵

El Consell de Cent, al seu torn, se servia de les butlletes per gestionar el cobrament dels drets d'entrada a la ciutat d'alguns productes. Els portalers, a manera de comprovant, anotaven en una butlleta el pes de la mercaderia i el nom de la persona que la portava. L'any 1700, la impremta Cormellas va lliurar als

14. ACA. Generalitat, sèrie general (N), 879, registre de lletres trameses, 1681-1682, f. 49-52.

15. ACA. Generalitat, sèrie general (N), 898, registre de lletres trameses, 1705-1707, f. 45.

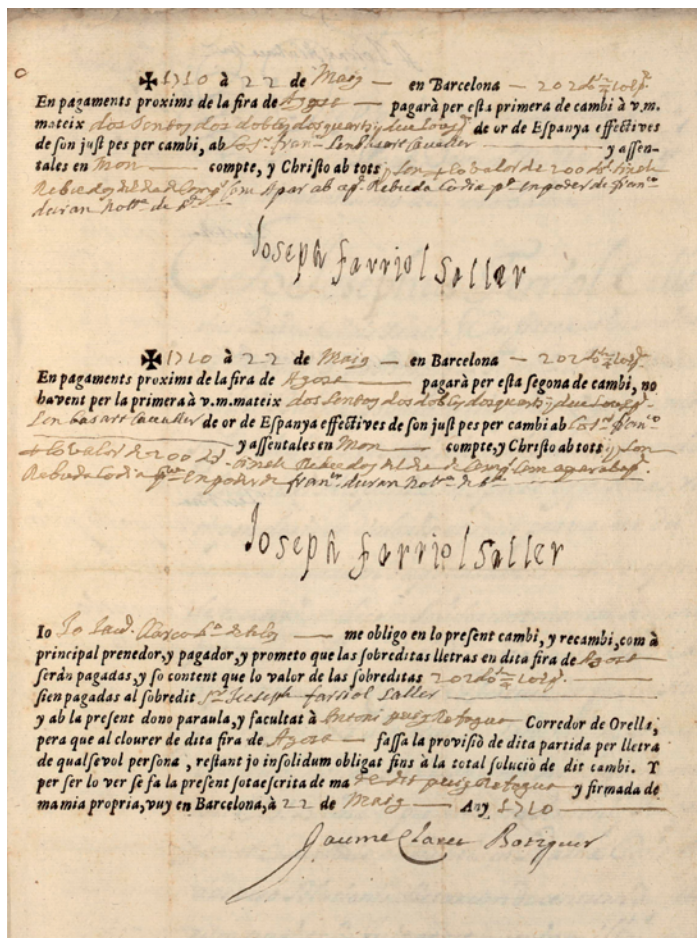

Imatge 5. BC. F. Bon. 2527.

consellers 27 raimes «estampades de albarans del pes de la llenya, ab diferents vegadas y ab diferents mollos, per diferents portals de la present ciutat».¹⁶

El govern municipal de Barcelona acostumava a fer imprimir uns cartells on figuraven les tarifes que havien de pagar determinats productes per entrar a la

16. AHCB. Consellers, documentació diversa procedent de clavaria, 1360-1701, 1C-IV-8, s. f., 30 de desembre de 1700.

Imatge 6. AHCB. Consellers, processos, 1C-XX-204.

ciutat, com ara, per citar-ne alguns, la carn, el vi, el peix, la llenya o el blat (imatge 5). El 1697, el Consell de Cent va pagar 150 lliures a la impremta Cormellas «per lo estampar las tariffas dels preus del peix del present any». La Generalitat també feia publicar les tarifes del dret de bolla. L'any 1698, els diputats, informats que mancaven tarifes, «per ser acabadas o haver-ni molt pocas», van manar als assessors i a l'advocat fiscal l'elaboració d'unes de noves. Un cop impreses, les tarifes foren distribuïdes pels llocs habituals de Barcelona «ab veu de pública crida».¹⁷

17. El pagament de les tarifes a la impremta Cormellas figura a: AHCB. Consell de Cent, registre de deliberacions de 1697, 119-CC, f. 322v. El manament fet pels diputats a: ACA. Generalitat, sèrie general (N), 254, deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 1, 15 de setembre de 1698.

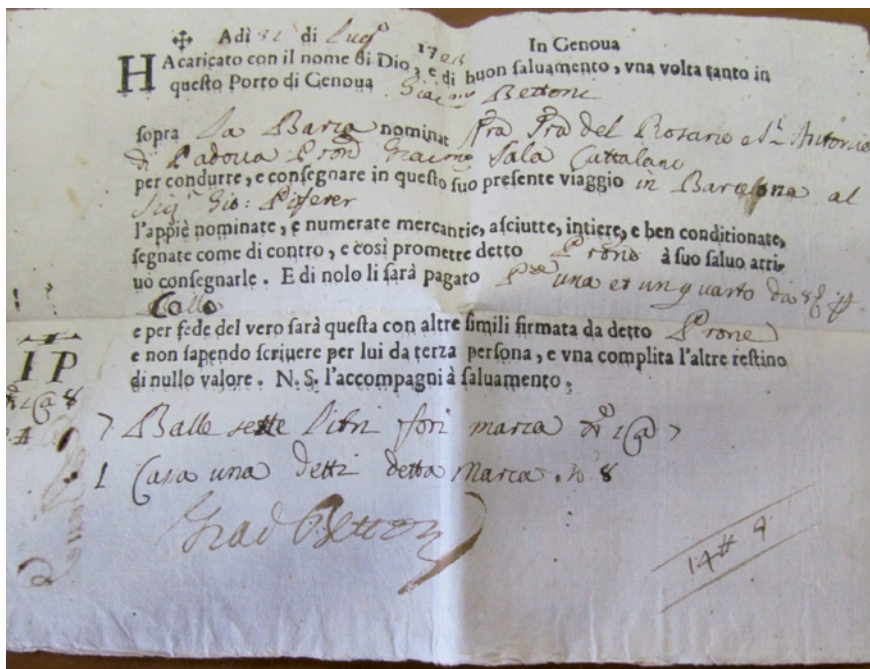
Una de les majors contribucions de la impremta en l'àmbit econòmic fou, sens dubte, la lletra de canvi, una fórmula de pagament d'origen medieval —emprada encara avui en dia— que es va potenciar amb l'ús de la tipografia. El maig de 1710, per exemple, Josep Farriol, seller de Barcelona, va expedir una lletra de canvi —utilitzant un formulari imprès— a favor del cavaller Francesc Sembasart, per valor de 200 dobles d'or, que era la quantitat fixada per a alguna transacció comercial o bé un préstec. Sembasart va recuperar les 200 dobles el mes d'agost següent, juntament amb unes altres dues dobles i mitja i deu sous, o sigui, amb un interès afegit de l'1,3% (imatge 6).

Un instrument molt útil per al comerç foren les butlletes de transport, amb les quals se certificava que una determinada mercaderia viatjava des d'un port cap a un altre. L'octubre de 1712, el patró Jaume Ferrer va carregar disset barrils de pinyons al seu pinco per encàrrec del mercader Josep Aparici. El mariner es comprometia a portar la mercaderia «aixuta, entera y ben condicionada» des de Barcelona fins a Gènova (imatge 7). Un altre exemple, que serveix per il·lustrar el fenomen en sentit invers, es troba en una butlleta expedida a Gènova el juliol de 1723, que va servir per certificar que una partida de paper havia estat carregada al port d'aquella ciutat a la barca del patró català Jaume Sala, per ser lliurada al llibreter Joan Piferrer a Barcelona (imatge 8).

Encara en l'àmbit econòmic, les butlletes foren de gran ajut a l'administració borbònica per gestionar el cobrament del cadastre. En les paperetes impreses,

Imatge 7. BC. Fons Saudín, Saud 8°, 300/2.

Imatge 8. AHPB. Jeroni Brotons, esborryany de 1723, 865/9, f. 303v-304v.

adreçades a individus o a col·lectius, com podien ser els pobles o els gremis, s'hi anotava el nom del contribuent, la quantitat que li tocava pagar i el termini que tenia per fer-ho. Un exemple es troba en la butlleta que el doctor en dret Joan Baptista Casas va rebre el juliol de 1717, informant-lo que tenia quinze dies de termini per pagar cinc lliures per les cases, censos i censals que posseïa a Barcelona, més unes altres cinc corresponents a l'any anterior (imatge 9). L'Ajuntament d'aquesta ciutat se servia també de les butlletes per cobrar els endarreriments, com és el cas de la que el març de 1725 van enviar a Josep Ferrer de Vigo reclamant-li el pagament del cadastre de 1723. A la mateixa butlleta constava, de forma manuscrita, que tres dies després de tramitada la reclamació la quantitat va ser satisfeta (imatge 10). Les butlletes per cobrar el cadastre s'imprimien en quantitats importants, com es comprova en els pagaments que, tot sovint, rebia el taller que se n'ocupava. L'any 1719, els administradors de la ciutat de Barcelona van pagar 49 lliures al llibreter Joan Pau Martí per la feina d'imprimir els papers per a la recaptació del cadastre. L'any següent, Martí va rebre unes altres 30 lliures «a licencia de lo que la ciudad le está deviendo por los papeles concernientes a la administración de la casa y Real contribución del Catastro».¹⁸

18. AHCB. Ajuntament borbònic, acords, 1720, 1D.I.3. (174-CC), f. 156 i 231v.

✠

A Juan Pata Casas
 toca à pagar por la Real Imposicion del Catastro del corriente año, por razon de Casas, Censos, y Censales, que possibe en esta Ciudad, ò distrito de sus Parroquia: *cinco Libras* cuya cantidad
 deberá deponer por todo el dia 15. de Agosto proximo en manos de Onfre Minguella, sujeto nombrado para recaudarlo que deven satisfacer los Particulares, acudiendo despues à los Administradores para el recibo; con apercibimiento que passado el referido termino se procederà contra los que no huvieren satisfecho, con todo el rigor de los aremos. Barcelona, y
 Suho - - à 31 de 1717.

Los Administradores de la Ciudad.

Y por lo que le tocava del año 1716 - y su pago - 500 que junto con los 500 del Corriente Año Importa - 1000

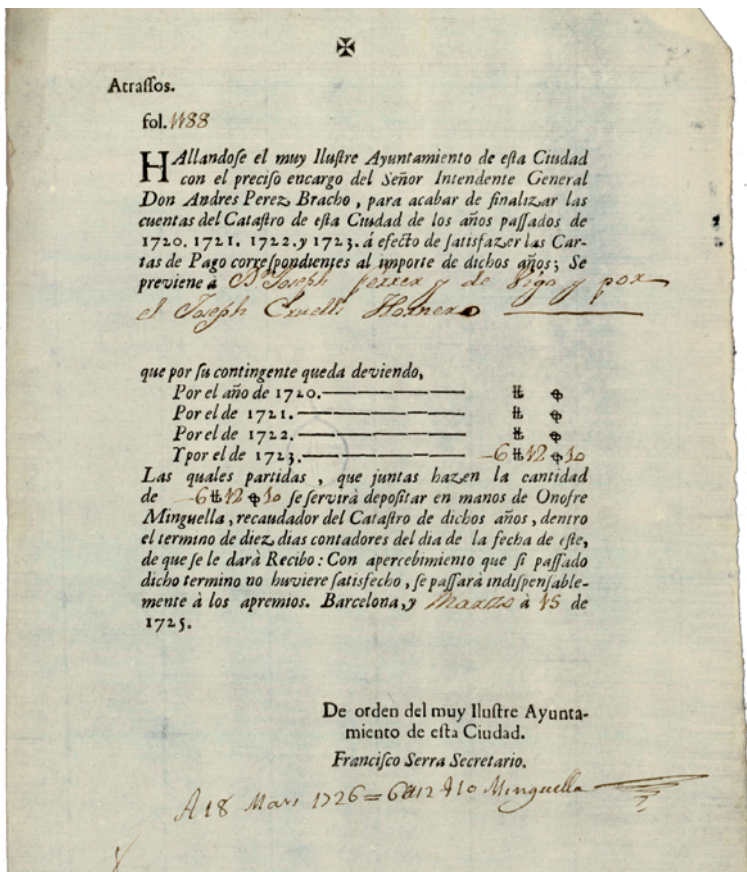
Imatge 9. AHCB. Cadastre, XI-1.

Vetllar per la sanitat

Les butlletes impreses foren molt útils al govern municipal de Barcelona a l'hora de vetllar per la salubritat dels carrers. L'any 1668, la impremta Mathevat va rebre l'encàrrec del Consell de Cent d'estampar una raima «de papers de monitori als ciutadans per a que fessen escurar les clavagueres devant llurs cases». En lloc d'enviar uns quants funcionaris de casa en casa per informar els ciutadans de les seves obligacions, els consellers feien distribuir les instruccions de forma impresa i, d'aquesta manera, s'agilitzaven els procediments.¹⁹

Les butlletes, val a dir, eren molt utilitzades per prevenir la propagació dels contagis quan es declarava un brot de pesta. Per impedir l'entrada de malalts a la ciutat, el Consell de Cent reforçava la vigilància dels portals incrementant el nombre d'oficials de guàrdia. Aquests rebien unes butlletes on es recordava el dia

19. AHCB. Consell de Cent, memorial de comptes, 1668-1669, 1B-XII-27, s. f., 16 d'abril de 1668.

Imatge 10. AHCB. Cadastre, XI-1.

i l’hora en què havien d’acudir al servei (imatge 11). El 1676, la impremta Corvellas, per encàrrec dels consellers de Barcelona, va estampar «una rayma de bolletas del morbo, per convidar per fer guarda als portals». Al llarg dels dos anys següents, aquesta impremta va subministrar al govern municipal una raima anual de butlletes de guarda, cosa que fa pensar que, si el text cabia vuit o deu vegades en un full d’estampa, es consumien unes quatre mil o cinc mil butlletes l’any.²⁰

La missió de les guàrdies del morbo era impedir l’entrada a la ciutat a les persones que no anaven proveïdes de la «butlleta de sanitat», un formulari imprès

20. AHCB. Consell de Cent, memorial de comptes, 1676-77, s. f., 1B-XII-30, 26 d’agost de 1676; ibídem, s. f., 19 de maig de 1677; i ibídem, memorial de comptes, 1678, 1B-XII-31, s. f., 5 de maig de 1678.

dia del corriente desde las doce del medio dia, hasta la misma hora del si-
 guiente en la Puerta de assistirá mañana
 que tanto se interese el Real Servicio, y publica salud. Barcelona, y para la Guardia de Sanidad en
 à de 1720.

*De orden del muy Ilustre Ayuntamiento de esta Ciudad.
 Francisco Serra Secretario.*

dia del corriente desde las doce del medio dia, hasta la misma hora del si-
 guiente en la Puerta de assistirá mañana
 que tanto se interese el Real Servicio, y publica salud. Barcelona, y para la Guardia de Sanidad en
 à de 1720.

De orden del muy Ilustre Ayuntamiento de esta Ciudad.

Imatge 11. AHCB. Ajuntament borbònic, acords, 1720, 1D-I-3, f. 369.

amb el qual el portador podia justificar que provenia d'un lloc lliure de contagi. Per les mateixes raons, a les persones que sortien de Barcelona se'ls donava una d'aquestes butlletes, perquè en arribar a la seva destinació poguessin demostrar que estaven sanes i evitar, així, la quarantena. El 1678, per exemple, el Consell de Cent va pagar a Teresa Cormellas la impressió de «quatre raymas de bolletas de sanitat, las quals las donan als portals».²¹

El funcionament de les butlletes de sanitat ha quedat reflectit en una ordre que l'Ajuntament de Barcelona va fer imprimir l'any 1720:

Para que ninguna persona que venga de parage sospechoso no pueda introducirse dentro de este Principado, se devan dar por todas las villas y lugares boletas de sanidad a todas las personas que passen de un lugar a otro, firmadas por los rectores, bayles o regidores, y selladas con el sello de la villa o lugar donde le huviere, y que no se permita la entrada y detención en dicho lugar a los que no traxeren las expressadas boletas.²²

Disposar de la butlleta de sanitat era, així mateix, un requisit obligatori per als vaixells que pretenien atracar al port. Per evitar que persones potencialment contagiades possessin peu a terra, el guarda s'apropava a les embarcacions que arribaven i els sol·licitava la patent de sanitat. L'any 1640, el mariner Jaume Flaquer, guarda del port de Barcelona, reclamava al Consell de Cent el pagament de la seva feina, «com és mirar y regonexer si los vaxells que venan en la present ciutat

21. AHCB, Consell de Cent, memorial de comptes, 1678, 1B-XII-31, s. f., 5 de maig de 1678.

22. AHCB. Ajuntament borbònic, polític i representacions, 1720, 1D.IV.3, f. 165.

venan de lloch infecte y si haportan las certificatorias ben despadidas, anant mol-tas vegadas dit Flaquer ha alta mar a dits vaxells y galeras».²³

El 1705, arran d'un brot de pesta que es va declarar al sud de la Península, els consellers de Barcelona explicaven al jurats de Vilanova i la Geltrú com prevenir el contagi per via marítima:

Y respecte de com se han de governar en semblants casos diem a V.M. que la observansa tenim en est port és que aportant patents y bolletas de sanitat de las ciutats de Màlaga, Cartagena y demás parts circumvehinas se'ls dona pràctica [autorització per entrar a port], pero no aportant-las en ninguna manera se'ls permet la pràctica. Emperò si acàs han de menester medicinas o algunas vituallas, se'ls entrega, pagant son cost sens desembarcar ningú, y assò contra vent y ab la major precaució, sinó és que vullen fer la purga de coranta dias ab guardas en la forma acostumada.²⁴

Una mostra de patent de sanitat és la que els jurats de Maó van lliurar l'any 1716 al mariner Mateu Ricard Brotons, patró d'una tartana anomenada *Santa Anna*, que partia d'aquell port cap a Barcelona amb onze mariners. En la butlleta —impresa al taller de la vídua Guasp, de Palma— els jurats certificaven que en el moment de la sortida del vaixell a Menorca no hi havia pesta (imatge 12).

Un altre exemple és la butlleta que les autoritats de Barcelona van expedir el 1723 a Salvador Pujol, «de nació catalán, quien va por derrotero sobre la balandra del capitán Juan Maria Craught», amb destinació a Peníscola. En el document, a més, s'especificava que Pujol tenia 45 anys, bona estatura, «pelo negro y algunos pelos blancos», barba «cerrada» i «ojos negros y pequeños» (imatge 13). Una altra mostra d'aquest tipus de butlletes és la que els regidors de Sant Feliu de Guíxols van signar el 1765 al patró Josep Calssada per certificar que partia amb plena salut d'aquell port, «ab son canari, anomenat Sant Antoni de Pàdua, en companyia de tres mariners y ab dit patró, quatre, per Barcelona» (imatge 14).²⁵

La contribució a la defensa

En temps de guerra les butlletes eren utilitzades per les autoritats per convocar els militars a la defensa del país. Segons relata Jeroni del Real en la seva crònica, l'octubre de 1651, amb motiu del setge de Barcelona, «se donaren cartillas estampadas de part dels diputats a tots los cavallers, ciutedans, juristas, metjas y gaudints de privilegi militar, pregant-los que a la ocasió del socorro acudissen ab sas personas» (Busquets, 1994: 275). Una altra mostra es troba en el pagament de dues lliures i vuit sous que el clavari del Braç Militar va fer l'any 1684 a Rafael

23. AHC.B. Consell de Cent, memorial de comptes, 1640-1641, 1B-XII-14, f. 189.

24. AHC.B. Consellers, esberrany de lletres, 1705/1714, 1C-I-18, s. f., 1 de juny de 1705.

25. L'AHC.B conserva una sèrie anomenada «patents de sanitat» formada per un total de 26.855 butlletes, per bé que no totes són impreses, expedides entre 1508 i 1860 a vaixells i persones que viatjaven amb destinació a Barcelona per les autoritats de fins a 527 llocs geogràfics diferents d'arreu d'Europa, la majoria de ports mediterranis.

Imatge 12. AHCB. Ajuntament borbònic. Polític, reial, decrets, 1D-III-2, f. 248.

Figueró, per «dotze mans de paper que estampà per avisar als militars que acudissen als baluards y altres puestos».²⁶

També foren importants les «butlletes de reclutament», que servien als soldats de nova lleva per identificar-se davant l'oficial del regiment o companyia a la qual havien estat destinats. Un exemple de l'ús d'aquest tipus de document l'aporta l'historiador Francesc de Castellví, segons el qual, el juliol de 1714, arran d'una mobilització general per reforçar la defensa de Barcelona davant l'enduriment del setge borbònic, el govern va repartir butlletes als nous soldats per poder-los identificar:

26. ACA. Generalitat, sèrie G, 69/4, dietari de deliberacions del Braç Militar, 1683-1693, f. 267v, 26 de juliol de 1684. Aquest pagament ha quedat registrat també a: AHPB. Ramon Vilana Perles i de Ribes, manual de 1684, 763/69, f. 64v-65.

Comparecida toda la gente según la orden, se les dio [...] billete impreso para ser admitidos, y se declaró que a los inobedientes o a los que después de admitidos no asistirían a sus compañías, las rondas los llevarían presos. [...] A más de esto, estaban obligados a traer consigo los billetes de agregación, y las rondas, al encontrar las gentes, les mandaban mostrar el papel (Castellví, 1997: IV, 101).

Els defensors de Barcelona, d'altra banda, es van valer de les butlletes per incitar els soldats de l'exèrcit hispanofrancès a desertar. L'octubre de 1713, en una carta enviada al marquès de Grimaldo, secretari d'estat de Felip V, el duc de Pòpuli assegurava que els catalans havien «esparcido en nuestro campo villetes

Imatge 13. AHCB. Sanitat, patents de sanitat, 1L-XI-27, C-15.

Imatge 14. AHCB. Sanitat, patents de sanitat, 1L-XI-59, C-2.

impresos en tres lenguas, prometiendo dar a cada desertor de infantería seis pesos llevando armas, y sin ellas quatro, y cinco doblones a cada desertor de cavallería llevando el cavallo, lo que hasta ahora cumplen puntualmente, y nos va ocasionando alguna deserción» (Espino, 2013: 172).

D'una manera semblant, la impremta va contribuir a la gestió dels controvertits allotjaments. Amb l'objectiu de repartir els soldats de forma ordenada i proporcional a les possibilitats de cada poble, les autoritats utilitzaven les anomenades «butlletes d'allotjament». El tresorer reial, encarregat de distribuir les tropes, feia arribar les butlletes impreses als llocs per on havia de passar l'exèrcit, de manera que els oficials, en teoria, no hi podien allotjar més soldats que els establerts. Així,

quan un contingent de l'exèrcit arribava a un poble, els jurats s'encarregaven de repartir els soldats, als quals lliurava una butlleta on constava la casa que els pertocava. L'any 1675, per exemple, en el marc de la guerra d'Holanda, el terç de la ciutat de Barcelona, comandat pel coronel Josep Bover, conseller tercer, va ser mobilitzat per reforçar l'exèrcit hispànic, que intentava frenar l'ofensiva francesa a l'Empordà. De camí cap a Girona, el terç va fer parada a Mataró, on, segons va deixar escrit Bover, els jurats van poder distribuir les tropes sense entrebancs, «donant als soldats posats al esquadró sas bulletas, pera que se n'anassen a allotjar en las casas, que no-s pot negar ho feren ab gran galanteria y urbanitat». Poc després, el terç de Barcelona va fer parada a Arenys, on el batlle i els jurats reberen el conseller i l'acompanyaren fins a una de les cases. Tot seguit, els jurats d'aquesta vila «se despediren de sa Senyoria a effecte de poder accomodar lo tercio de sa Senyoria y despatxar las bulletas». En arribar a Pineda es produí una situació semblant. Quan el conseller de Barcelona ja era acomodat en una de les cases, «arribaren los jurats a donar la benvinguda a dit senyor conseller, demostrant lo sentiment avian tingut de no aver-lo pogut exir a recebir, per estar precissament ocupats per fer las bulletas per los soldats». Tenint en compte que el terç de Barcelona estava format per quatre-cents homes, l'ús de butlletes agilitzava el procediment de l'allotjament a cada poble per on passava.²⁷

Un exemple de butlleta d'allotjament és la que l'Ajuntament de Barcelona va lliurar l'octubre de 1739 a Plácido Graells, capità del Regiment de Dragons de Mèrida. En la butlleta s'especificava l'obligació de Ramon Sans, ciutadà de Barcelona, d'allotjar l'esmentat oficial a casa seva, al carrer dels Banys (imatge 15).

Justícia i ordre públic

L'ús de les butlletes va proliferar també en l'àmbit judicial. Un exemple es troba en les procures o poders que un individu atorgava a un altre perquè el representés davant dels tribunals. Les procures acostumaven a ser textos estandarditzats, generalment molt llargs, que s'utilitzaven també en molts altres àmbits, com per exemple en les compravendes. Les procures impreses disposaven d'una sèrie d'espais en blanc per afegir-hi els noms i informació addicional. Un altre exemple de butlletes utilitzades en el terreny judicial foren les «lletres citatòries», un document imprès amb el qual els tribunals convocaven les parts litigants i els testimonis a comparèixer o a declarar. Aquests tipus de formularis foren molt usats per la Reial Audiència (imatge 16), però també pel Consell de Cent (imatge 17).

Així mateix, la impremta va fer un gran servei a les autoritats monàrquiques en matèria de control social i d'ordre públic. Regularment, la cancelleria reial encarregava la impressió dels anomenats «passaports», un salconduit en el qual s'especificava que el portador tenia autorització per viatjar d'un lloc a un altre.

27. AHCB. Consellers, guerres, dietari de la campanya del conseller coronel Josep Bover l'any 1675, 1C-XVI-15.

Imatge 15. BC. Fons Saudín, Saud 8° 359/3.

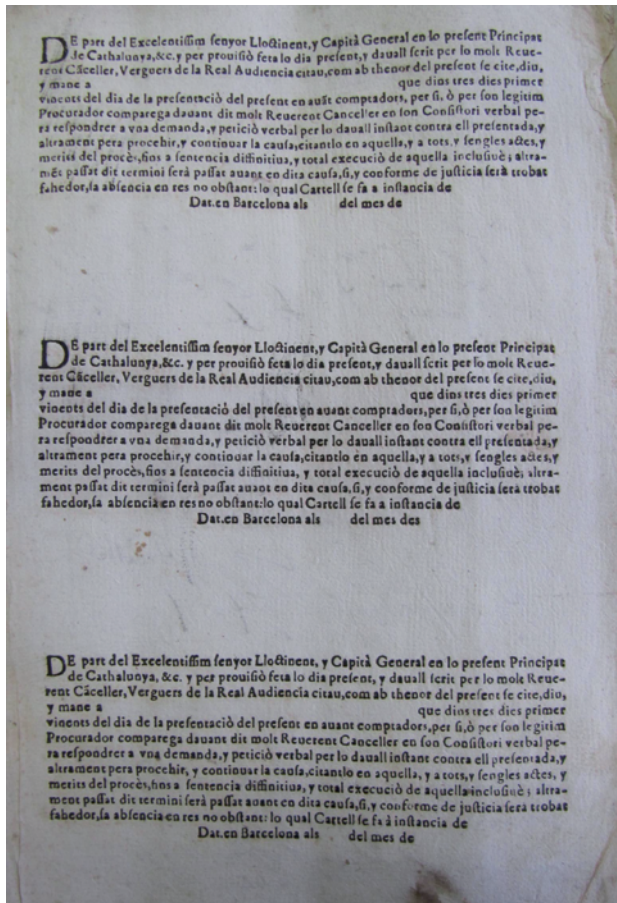
Els passaports eren també unes butlletes que contenien uns espais en blanc on s'escriu el nom de la persona, la data i el trajecte que realitzava. L'any 1664, per exemple, Miquel Salvador, receptor del Tribunal de la Capitania General, va pagar 22 lliures a Antoni Lacavalleria «per la impressió d'uns passaports per ordre de [Vicenzo] Gonzaga, lloctinent de Catalunya».²⁸

A l'inici del seu mandat, el nou virrei acostumava a fer publicar les anomenades «crides del llibret», un document articulat d'una cinquantena de pàgines que contenia la normativa sobre matèries reservades a l'autoritat reial, principalment relacionades amb l'ordre públic (Ferro, 1987: 63). El 1664, per exemple, la Tresoreria Reial va pagar 4 lliures i 10 sous a l'impressor Jacint Andreu, «per aver estampat 100 fulles de les crides ha manat publicar lo Excel·lentíssim senyor Vicente Gonsaga [virrei de Catalunya] per las cridas ditas del llibret». Un exemple semblant es troba en les 20 lliures que Rafael Figueró va cobrar el 1670, a l'inici del virregnat del duc de Sessa, «per lo treball de estampar unas cridas del llibret».²⁹

A vegades, el Consell de Cent també se servia de la impremta per informar la població sobre qüestions relacionades amb l'ordre públic. És el cas, per exemple, de les «Ordinacions y crides pera recullir los pobres y evitar los vagabundos», un

28. AHPB. Francesc Lleonart, manual 1659-1669, 653/3, s. f., 8 d'abril de 1664.

29. ACA. Real patrimoni, mestre racional, volums, general, 450/7, f. 9, 21 de març de 1664; íbidem, 450/13, f. 8, 27 de gener de 1670. *Edictes e cridas fetas y publicadas per manament del Excelentíssim senyor don Francisco Fernandes de Cordova [...] lloctinent y capità general en lo present Principat de Catalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya*, ICAB, 561-6.

Imatge 16. AHPB. Melcior Cortès i Oriol, 837/62.

imprès publicat l'any 1673 per ordre dels consellers de Barcelona per expulsar els captaires de la ciutat. D'aquest document de quatre pàgines, la impremta Mathevat en va fer un total de 2.500 còpies.³⁰

Igualment, els edictes reials, que eren pregonats amb l'acompanyament de trompetes i timbals, passaven per la impremta, de manera que, un cop llegits públicament, es plantaven a les parets dels llocs més concorreguts de la ciutat. El contingut dels edictes era molt variat: des de publicacions de tractats de pau i declaracions de guerra fins a avisos d'epidèmies de pesta, passant per tot tipus

30. AHC B. Consell de Cent, memorial de comptes, 1674-1675, 1B-XII-36, s. f., 21 de juliol de 1674. *Ordinacions y crides pera recullir los pobres y evitar los vagabundos, inseguint las delibercacions fetas per los savi Consell de Cent tingut y celebrat als 10 de juliol y 8 de agost 1673*, Biblioteca Lambert Mata (BLM), R. 917.

finalment, un darrer pagament «per lo estampar 150 crides del contagi de Londres».³¹

Les butlletes a l'Església

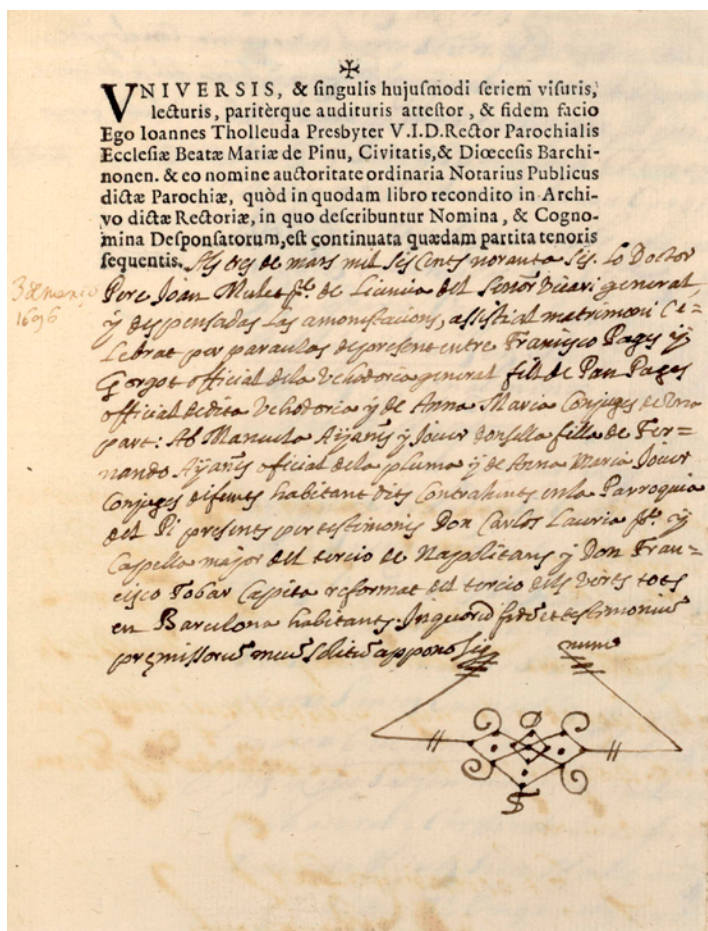
L'Església, d'altra banda, se serví a bastament de les butlletes impreses per regular nombrosos aspectes del seu funcionament. Una modalitat molt habitual foren les anomenades «butlles d'indulgència», que contribuïen al manteniment d'esglésies i monestirs. L'historiador Jordi Rubió va assenyalar que la producció d'aquestes butlles —on, molt probablement, rau l'origen del nom «butlleta»— va adquirir una gran importància ja des del mateix moment de la introducció de la impremta a Catalunya: «El nombre d'exemplars que se n'imprimiren degué ésser fabulós». Segons Rubió, el 1498 es van arribar a imprimir fins a 18.000 butlles d'indulgència a Barcelona, mentre que en els dos anys posteriors se'n van fer gairebé 143.000 a la impremta del monestir de Montserrat (Rubió, 1993: 118 i 323). Una mostra d'una «butlla de vius» és la que les autoritats religioses van expedir el mes de març de 1493 a la senyora Jaumeta Canals per certificar que havia contribuït amb dos rals d'argent a la Santa Croada impulsada pel papa Innocenci VIII, com a part d'una quantitat més gran (imatge 18). Al finançament de les organitzacions religioses, hi van ajudar també les anomenades «butlles de difunts», que servien per certificar que una persona havia fet una contribució econòmica a la institució, cosa que li assegurava que, després de morir, el seu nom seria recordat en les oracions. Entre 1499 i 1500, al monestir de Montserrat es van imprimir almenys 46.500 butlles de difunts (Rubió, 1993: 335).

Una modalitat de butlleta molt utilitzada per les institucions religioses foren els certificats que donaven fe de l'administració d'un determinat sacrament, com el baptisme o el matrimoni. A través d'una d'aquestes butlletes, Joan Tolleuda, rector de Santa Maria del Pi de Barcelona, va certificar que en els llibres guardats a l'arxiu d'aquesta parròquia constava que el dia 3 de març de 1696 el sacerdot Pere Joan Mulet havia casat Francesc Pagès i Gorgot amb Manuela Ayanis i Jover (imatge 19).

Un altra mostra de l'ús de les butlletes en l'àmbit religiós eren els anomenats «albarans de confessar», que acreditaven que el seu portador havia rebut l'absolució. Un cas documentat és el d'una dona francesa, anomenada Isabel Joana, que l'any 1597 fou trobada morta en un camí ral prop de Sant Miquel de Castellar, a la Segarra. Segons consta a l'arxiu parroquial, «dit dia fou soterrada en lo fossar de l'església major de Castellar perquè es trobà en una bosseta que portava lo albarà de confessió» (Parcerisas, 2003: 6). Malgrat que en aquest cas no queda clar si l'albarà era imprès o manuscrit, hi ha constància que les autoritats eclesiàstiques acostumaven a fer imprimir les butlletes de confessar. L'any 1653, per exemple, el bisbat de Barcelona va pagar 18 lliures a Josep Forcada «per la impressió de una rayma de albarans de confessar». Igual que en els altres casos,

31. ACA. Reial patrimoni, mestre racional, volums, general, 450/8, f. 8, 20 de març de 1665; *ibídem*, f. 8v, 29 d'abril de 1665; *ibídem*, f. 10v, 28 de novembre de 1665.

Imatge 19. AHCB. Consellers, processos, 1C-XX-204.

ordres o instruccions a les autoritats locals. La circulació de la informació era possible perquè el territori català estava ben vertebrat gràcies a l'existència d'un sistema de correu perfectament articulat (Camprubí, 2014b). El novembre de 1700, per justificar l'acceptació de la continuïtat del príncep Jordi de Darmstadt com a virrei, la Diputació del General va encarregar a Rafael Figueró la impressió de cinc mil exemplars d'un document que contenia les indicacions donades per la reina Marianna i la Junta de Govern, les clàusules successòries del testament de Carles II, així com també els arguments dels diputats. Aquest imprès fou enviat a través de diversos correus a les autoritats polítiques dels regnes d'Aragó, de València i de Mallorca, als jurats de les seves respectives capitals, així com també a tots els bisbes i capítols de canonges. A més, la Generalitat va escriure

als diputats locals que tenia repartits per tot el Principat, «pera que distribuescan en tots los pobles de sas collectas tots los papers impressos que se'ls remetén, a effecte de que estigan ab la deguda intel·ligència dels motius han tingut sas Senyorias pera assentir a que sa Excel·lència [el príncep Jordi de Darmstadt], no obstant la mort de sa Magestat (que glòria haja), continue durant son trienni en ser virrey».³⁵

La impremta i el correu també foren utilitzats per les autoritats amb finalitats propagandístiques. L'agost de 1704, el virrei Francisco Fernández de Velasco va ordenar als diputats de la Generalitat l'enviament d'una carta circular a totes les ciutats i viles del Principat amb l'objectiu de desmentir un rumor que circulava per Barcelona, segons el qual el comte de Tolosa, almirall de l'armada francesa, que es trobava davant del port, havia exigit diners a la ciutat per als seus soldats. De la carta escrita pels diputats —encapçalada per la frase «Lo vigilante cuydado y incansable aplicació»—, l'impressor Rafael Figueró en va fer mil còpies. Aquell mateix dia, els diputats van fer-ne enviar a les principals ciutats de Catalunya, a través de quatre correus extraordinaris, amb la instrucció que els diputats locals «també per [correus] propis de a peu las distribuescan per las poblacions més principals de sas collectas». Un dels correus va partir en direcció a Vilafranca del Penedès, Montblanc, Tarragona i Tortosa; un altre, a Girona i Castelló d'Empúries, mentre que el tercer va dirigir-se a Cervera, Tàrraga, Balaguer i Lleida. El darrer dels quatre correus, que es deia Miquel Creus, va rebre l'encàrrec de portar la carta circular a Vic, Camprodon, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Viella, Tremp, Organyà, Berga i Manresa. El dia 5 d'agost —l'endemà que la Generalitat ordenés la impressió de la carta— el diputat local de Vic certificava que unes quantes còpies havien arribat a les seves mans: «Dich jo, baix firmat, que tinch rebut de Miquel Creus un plech de cartas circulars, vuy, en Vich, a 5 de agost 1704». El correu va arribar a Manresa, la darrera de les ciutats que li havien estat indicades, el 17 d'agost, després de caminar uns sis-cents quilòmetres en uns tretze dies.³⁶

Durant l'etapa de govern del rei Carles III, la impremta va continuar tenint un important ús polític. El novembre de 1705, després de la seva entrada a Barcelona, el nou rei va fer publicar un edicte que tenia per objectiu aconseguir el suport d'aragonesos i valencians a la seva causa. Segons Castellví, l'edicte de Carles III va tenir una gran repercussió: «Mandó imprimir 8.000, y por diferentes emisarios se introdujeron en los reinos de Aragón y Valencia [...] y fueron de mucha consecuencia a sus intereses» (Castellví, 1997: II, 28).

L'any 1707, en un intent de compensar l'elevada despesa de guerra, Carles III va enviar una carta als diputats del General per proposar-los que les ciutats i els

35. ACA. Generalitat, sèrie general (N), 257, deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 4, f. 476v, 18 de novembre de 1700. *Carta real, escrita als molt Il·lustres y Fidelíssims Senyors diputats y oydors de comptes del General del Principat de Catalunya, la data de la qual és en Madrid al 1 de nohembre 1700*, BC, F. Bon. 12695.

36. ACA. Generalitat, llibre de correu i menut, 1702-1706, sèrie G, 47/54, f. 31v, 7 de setembre de 1704. *Lo vigilante cuydado y incansable aplicació...*, BC, F. Bon. 5004. El recorregut dels quatre correus consta a: ACA. Generalitat, sèrie G (N), 265, deliberacions del consistori, trienni de 1704, part 1°, f. 7v, 20 d'agost de 1704. La certificatòria signada per Sauleda a: *ibidem*, f. 8.

pobles del Principat es fessin càrrec de la formació i manutenció d'un exèrcit format per cinc mil homes. Els municipis es van veure obligats a fer una contribució fixada en quatre sous diaris per soldat, cosa que implicava una recaptació, entre tots, equivalent a mil lliures diàries. Per tal d'assabentar les autoritats locals del manament reial, els diputats van ordenar que fossin escrites cartes circulars a les ciutats i viles, «embiant a cada una de ellas còpia impresa del dit Real Despaig, a fi de que sia a totom notoria la dita Real disposició». Rafael Figueró va rebre l'encàrrec d'imprimir tres mil còpies de la carta del rei i tres mil més de la circular feta pels diputats.³⁷

A banda de les cartes, la combinació del correu i la impremta servia per repartir edictes per totes les ciutats i pobles, on eren fixats en llocs públics, a la vista de tothom. L'any 1711, per exemple, el Consell de Cent va fer repartir uns bàndols impresos per gestionar el pagament del blat i la civada que els pobles havien subministrat a l'exèrcit. El regent de la vegueria de Vic, Ignasi Coll, va confirmar, a través d'una carta enviada als consellers de Barcelona, que havia rebut el bàndol: «He rebuda la [carta] que V.E. se ha dignat a escríurer, ab inclusió dels papers estampats, conduïnts al avís de oferir donar la satisfacció dels grans presrats per lo abast de las tropas del Rey [...]. Participo de haver manat se fixassen dits papers en los llochs públichs y acostumats de la present ciutat».³⁸

L'ús del correu i de la impremta va permetre a la Generalitat gestionar millor l'anomenat «donatiu voluntari». Com que aquest impost l'aportaven de forma proporcional el conjunt de ciutats i viles, era necessari enviar-hi cartes de forma periòdica per reclamar-ne el pagament a les autoritats locals. L'abril de 1690, per exemple, els diputats van encarregar a Rafael Figueró la impressió de 1.150 cartes circulars «per donar per las vilas y llochs del present Principat a effecte de conseguir lo donatiu voluntari». L'objectiu, en aquest cas, era fer pagar 25 rals anuals a cada casa pel manteniment de l'exèrcit hispànic —que es trobava immers en la guerra dels Nou Anys— i, d'aquesta manera, alleugerir la càrrega dels allotjaments eximint els particulars d'haver d'alimentar els soldats.³⁹

Arran de la celebració de les Corts de 1701-1702, es va acordar concedir un nou donatiu voluntari al rei Felip V. Per això, al llarg dels mesos següents, la Generalitat va enviar cartes a tots els pobles i ciutats, com es constata, per exemple, en el pagament de 7 lliures i 10 sous que Rafael Figueró va rebre el setembre de 1704, per ordre dels comissaris de la junta del donatiu voluntari, «per mil cartas sirculars que de orde de dits senyors estampà». El juliol de 1705, de nou, per

37. ACA. Generalitat, sèrie G (N), 270, deliberacions del consistori, trienni de 1707, part 1, f. 79, 30 de desembre de 1707; *ibidem*, sèrie V, 252, Correu i menut, Cauteles, 1704-1712, n. 36, 6 de febrer de 1708. *Còpia de la real carta ab que la Magestat del Rey nostre Senyor (Déu lo guarde) és estat servit lo dia 23 de desembre de 1707 a favorir al Excellentíssim y Fidelíssim Consistori de deputats y oydors de comptes del present Principat de Cathalunya*, BC, F. Bon. 4905.

38. AHCB. Consell de Cent, lletres comunes, 1711-1712, 1B-X-125, n. 39, 25 de maig de 1711.

39. ACA. Generalitat, sèrie general (N), 243, deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 1, f. 147 i 149, 18 i 20 d'abril de 1690. *Considerant lo Il·lustre y Fidelíssim Consistori de Deputats y Oydors del Principat de Cathalunya los diferents disgustos que tant a menut esdevenen entre los paysans y soldats, per rahó dels allotjaments...*, BC, F. Bon. 11118.

manament de la Junta, «estampà mil y doscentas cartas, que se son enviadas a diferents vilas y llochs del present Principat». El mateix va succeir arran de l'aprovació d'un nou donatiu voluntari a les Corts de 1705-1706, aquesta vegada amb la presència del rei Carles III. El 1706, l'impressor va rebre unes altres 15 lliures de la Generalitat «per haver estampat 500 cartas circulars per lo donatiu». ⁴⁰

Un darrer exemple que mostra de quina manera la impremta va afavorir la comunicació, no només entre les ciutats i viles del Principat, sinó també amb altres indrets d'Europa, l'aporta un cas relacionat amb la prevenció dels contagis. El 1709 les autoritats de Gènova van fer circular un edicte imprès amb l'objectiu d'avisar altres ciutats del Mediterrani que en alguns ports s'havia detectat un brot de pesta. Els consellers de Barcelona van rebre l'edicte de Gènova el juliol d'aquell any i, tot seguit, van enviar una carta, també impresa, a les principals viles i ciutats de la costa catalana per advertir-los de l'existència d'aquell brot i recomanar-los l'adopció de mesures per evitar-ne la propagació. «Per còpia impresa del edicte publicat en Gènova —deien els consellers—, pervinguda a nostras mans, tenim vist haver-se allí ab graves penas privat lo comerç ab las ciutats y llochs de Cattaro, Patraso, Castellnovo, Budua y altres llochs de la Venècia, Albània y de tota la jurisdicció de Ragusa, per trobar-se dits llochs opressos e infectos del mal contagiós» (imatge 20). Un cop impresa, la carta dels consellers de Barcelona fou enviada a un total de 29 municipis del litoral català, així com també a Mallorca, a Maó i a les ciutats de Càller i Sàsser, a l'illa de Sardenya. ⁴¹

Conclusions

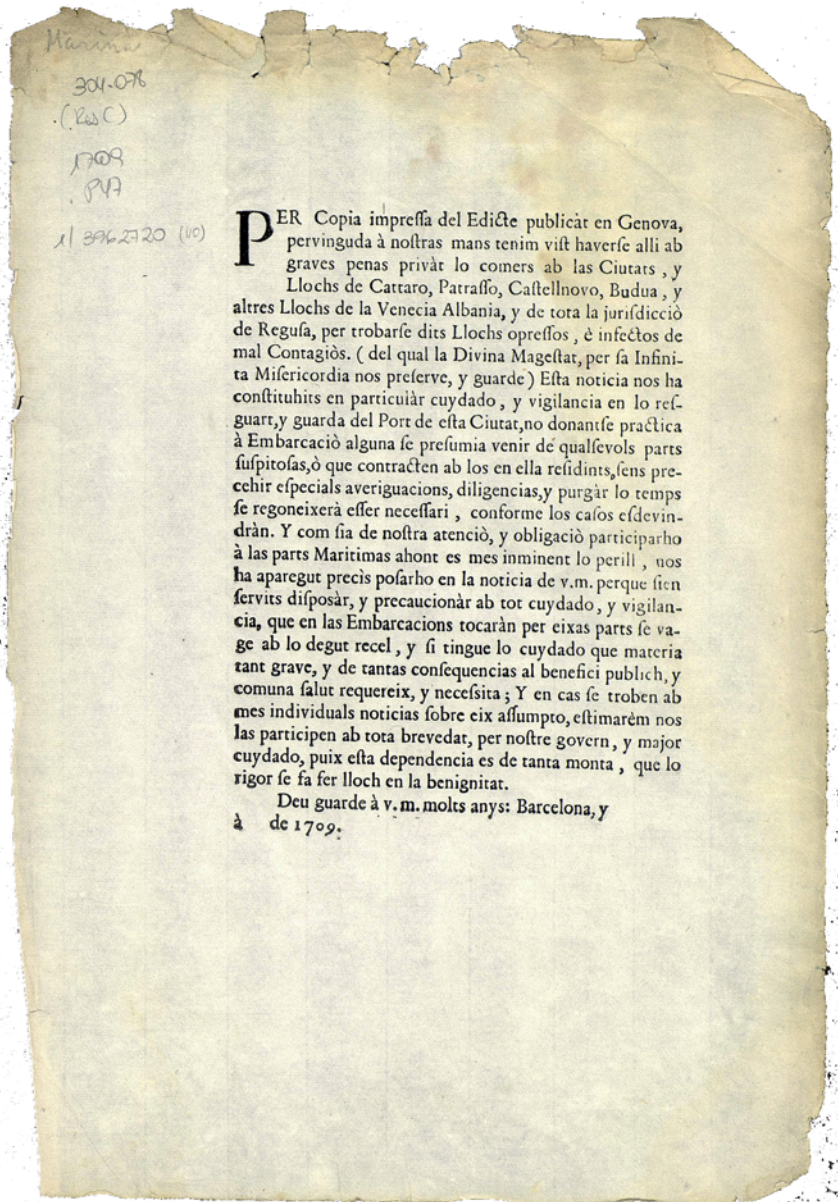
La invenció de la impremta va suposar una gran revolució tecnològica, en la mesura que va permetre el pas d'un sistema de reproducció de documents artesanal a un d'industrial. El grau de productivitat i d'optimització del procés de treball que va assolir la indústria editorial va permetre reduir les despeses i, així, abaratir el preu del producte final, de manera que aquest va esdevenir assequible a totes les capes socials; un avenç que no s'hauria assolit a través de la transcripció manuscrita de documents. La diferència entre el cost d'una còpia feta a mà o el d'una reproducció impresa fa evident aquesta afirmació.

Així mateix, la utilització extensiva i generalitzada de les butlletes —uns impresos molt semblants als actuals formularis— va contribuir a millorar el funcionament de l'administració i de la societat en general, ja que va agilitzar molts dels tràmits i de les activitats. Com s'ha explicat i il·lustrat, l'ús de la tipografia va incidir en la majoria dels àmbits: en el polític, l'econòmic, l'eclesial, el judicial, el militar i el sanitari. A més, en combinació amb el sistema de correu, la impremta va afavorir la comunicació, la governabilitat i, en definitiva, la cohesió territorial.

El principal benefici derivat de l'ús de la impremta, per tant, no fou, tot i la seva importància, l'edició de llibres i la difusió d'idees i de coneixements. La contribució més gran i significativa —la més revolucionària, en definitiva— va

40. ACA, Generalitat, sèrie G-47/54, llibre de correu y menut, 1702-1706, f. 31v, 39v i 47v.

41. AHCB. Consell de Cent, lletres closes, 1709-1713, 1B-VI-115, f. 21v, 31 de juliol de 1709.

Marina
301.076
(LSC)
1709
PVA

x/ 396.2720 (10)

PER Copia impressa del Ediſte publicat en Genova, pervinguda à nostras mans tenim viſt haverſe alli ab graves penas privat lo comerç ab las Ciutats, y Llochs de Cattaro, Patraſſo, Castellново, Budua, y altres Llochs de la Venecia Albania, y de tota la jurisdicció de Regufa, per trobarſe dits Llochs opreſſos, è infectos de mal Contagiós. (del qual la Divina Mageſtat, per ſa Infinita Misericordia nos preſerve, y guarde) Esta noticia nos ha conſtituhits en particular cuydado, y vigilancia en lo ref-guard, y guarda del Port de esta Ciutat, no donantſe practica à Embarcació alguna ſe preſumia venir de qualſevols parts ſuſpitofas, ò que contracten ab los en ella residints, ſens precehir eſpecials averiguacions, diligencias, y purgar lo temps ſe regoneixerà eſſer neceſſari, conforme los caſos eſdevindràn. Y com ſia de noſtra atenció, y obligació participarho à las parts Maritimas ahont es mes imminent lo perill, nos ha aparegut precis poſarho en la noticia de v.m. perque ſien ſervits diſpoſar, y precaucionar ab tot cuydado, y vigilancia, que en las Embarcaciones tocaràn per eixas parts ſe vage ab lo degut recel, y ſi tingue lo cuydado que materia tant grave, y de tantas conſequecias al benefici publich, y comuna ſalut requereix, y neceſſita; Y en cas ſe troben ab mes individuals noticias ſobre eix aſſumpto, eſtimarèm nos las participen ab tota brevedat, per noſtre govern, y major cuydado, puix esta dependencia es de tanta monta, que lo rigor ſe fa ſer lloch en la benignitat.

Deu guarde à v.m. molts anys: Barcelona, y
à de 1709.

Imatge 20. UPF. ZX1709.P47.

ser la producció d'un conjunt d'obres menors que van aportar unes millores substancials al funcionament de la societat, uns avantatges que van arribar a tots els àmbits i sectors socials i que van tenir una gran repercussió en la vida quotidiana.

Referències bibliogràfiques

- BURGOS RINCÓN, J. (1995). *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos, 1680-1808*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral.
- BUSQUETS DALMAU, J. (1994). *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CAMPRUBÍ, X. (2014a). *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Tesi doctoral.
- (2014b). «La circulació de la informació entre Vic i Barcelona durant la Guerra de Successió». *Ausa*, 174, 863-889.
- CASTELLVÍ, F. (1997). *Narraciones históricas*. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada.
- CASTRO ROJAS, I. (2015). «Papeles efímeros en la difusión de la información oficial en la temprana edad moderna. Una propuesta de estudio». A: J. J. IGLESIAS RODRÍGUEZ, R. PÉREZ GARCÍA i M. FERNÁNDEZ CHAVES (eds.). *Comercio y cultura en la Edad Moderna*. Comunicaciones de la XIII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2.427-2.439.
- CRUICKSHANK, D. W. (1978). «Literature and the Book Trade i Golden-Age Spain». *Modern Language Review*, 73, 4, 799-824.
- ESPINO LÓPEZ, A. (2013). *Patria i llibertat. La Guerra de Successió a Catalunya, 1704-1714*. Catarroja: Afers.
- FERRO, V. (1987). *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo.
- GONZÁLEZ SUGRAÑES, M. (1918). *Contribució a la Història dels antichs Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona*. Vol. 2. *Llibreters y estampers*. Barcelona: Estampa d'Enrich y Companyia.
- MOLL, J. (1981). «Valoración de la industria editorial española del siglo xvi». A: *Livre et lecture en Espagne et en France sous l'Ancien Régime. Colloque de la Casa de Velázquez*. París: ADFP, 79-84.
- PARCERISAS I COLOMER, R. (2003). «Els captaires». *Fil Directe*, 14, 6-7.
- PEDRAZA GRACIA, M. J. (2014). «Aportaciones documentales en torno a la edición y producción de efímeros en el siglo xvi». A: M. SANTORO i C. REALE (ed.). *Il libro al centro. Percorsi fra le discipline del libro in onore di Marco Santoro*. Nàpols: Liguori, 381-390.
- RAVEN, J. (2014). «Choses banales, imprimés ordinaires, "travaux de ville": l'économie et le monde de l'imprimerie que nous avons perdus». *Histoire et Civilisation du Livre*, 9, 243-258.
- RUBIÓ, J. (1993). *Llibreters i impressors a la Corona d'Aragó*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RUEDA, P. (2014). «Impresos efímeros en la vida cotidiana». *Andalucía en la Historia*, 44, 36-38.
- SALZBERG, R. (2014). *Ephemeral city. Cheap print and urban culture in Renaissance Venice*. Manchester: Manchester University Press.